

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina

Title: Yhteisöllinen muisti ja paikallinen tieto

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Fingerroos, O., & Haanpää, R. (2024). Yhteisöllinen muisti ja paikallinen tieto. In E. Koskinen-Koivisto, & K. Kumpulainen (Eds.), *Kestävä kulttuurisuunnittelu* (pp. 131-146). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 155. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9870-7>

Yhteisöllinen muisti ja paikallinen tieto

Outi Fingerroos ja Riina Haanpää

Johdanto

Yhteisölähtöinen muistitietotutkimus on paikallisyhteisöissä tehtävää projektimuotoista toimintaa, joka perustuu ensivaiheessa suullisen historian tallentamiseen ja sittemmin muistitiedon saattamiseen menneisyyden monimuotoisiksi esityksiksi esimerkiksi arkistoihin, näyttelyihin, julkaisuihin ja visuaalisiin esityksiin. Tämä toiminta on tyypillisesti yhteisöjen itse ideoimaa, ja projektit toteutetaan jollain maantieteellisesti tai muulla perusteella rajatulla paikalla. Hankkeissa ei niinkään osallisteta paikallisia toimijoita vaan akateemisten tutkijoiden roolina on *itse osallistua* paikallisyhteisöjen aloittamaan oman historian tallentamiseen, kirjoittamiseen tai muilla tavoilla tunnetuksi tekemiseen (ks. Shopes 2002). Yhteisölähtöinen muistitiedon keruu ja tutkimus voivatkin tulevaisuudessa olla uudenlaisia lähestymistapoja kestävään ja ihmislähtöiseen kulttuurisuunnitteluun, sillä näkökulma fokuoituu nimenomaan yhteisöjen omaehtoiseen toimijuuteen ja sen tukemiseen.

Tutkijoina olemme kiinnostuneita sekä soveltavasta kulttuurien tut-

kimuksesta että ihmisten ja yhteisöjen *omasta historiasta* – toisin sanoen siitä, minkälaisia menneisyyden tulkintoja yhteisöissä pidetään merkityksellisinä ja miksi, miten ihmiset ymmärtävät menneisyyttään ja nykyisyyttään tai miten muistelujen yhteydessä rakennetaan omaa ja yhteisön identiteettiä. Muisti on perustavanlaatuisen voimavara, josta käsin monet tämän päivän arvot, asenteet ja toimintatavat kumpuavat. Muistitietotutkijan onkin helppo yhtyä Adolf Ehrnroothin sanoihin siitä, että kansa, joka ei tunne menneisyyttään, ei voi rakentaa tulevaisuuttaankaan. Muistitietotutkimuksen kansat ovat tyypillisimmillään kuitenkin yksilöitä ja paikallisyhteisöjä – eli niitä toimijoita, joiden ääni monesti jää joko historian hämäriin ja kuulematta tai ”virallisesti” tunnustamatta. Muistitietotutkijan näkökulma ulottuu menneisyydestä tähän päivään, ja miksipä ei myös tulevaisuuteen.

Opettajina ja ohjaajina innoituksemme kohdistuu myös paikallisyhteisöissä tehtävän akateemisen yhteistyön metodologisiin ulottuvuuksiin, kuten siihen, miten yhteisöjen omaa historiaa voidaan tavoittaa tai miten vuorovaikutus tutkijoiden ja oman historian asiantuntijoiden välille muodostuu. Näistä lähtökohdista käsin on mielekäästä tarkastella yhteisön muistia eli paikallista tietoa ja omaa historiaa sekä yhteisöissä tehtävää muistitietotutkimusta tutkijoiden ja paikallisten ihmisten välisenä yhteistyönä. Kestävän kulttuurisuunnittelun näkökulmasta yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen paikka ja mahdollisuudet ovat paikallistasolla, esimerkiksi juuri asukkaiden ja yhteisöjen identiteettien, historiatietoisuuden ja omaehtoisen, yhteisölähtöisen toiminnan tukemisessa ja sitä kautta hyvinvoinnin vahvistamisessa. Yhteisölähtöinen muistitietotutkimus tuottaa tietoa, jota voi kuvata hiljaiseksi, syvälliseksi, kokemukselliseksi ja vahvasti paikkaan sitoutuneeksi (tästä tarkemmin seuraavissa luvuissa).

Tässä artikkelissa tarkastelemme paikallisyhteisöissä toteutettavia projektitöitä yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen näkökulmasta, ja tuomme esiin myös sen yhtymäkohtia projektilähtöiseen oppimiseen ja työtapaan. Tarkastelemme ensin yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen periaatteita ja pohdimme paikallisen tiedon merkitystä yhteisölle ja niiden ulkopuolisille tahoille. Tämän jälkeen tuomme esiin sellaisia hyviksi katsomiamme työtapoja ja periaatteita, joita olemme projekteissamme toteuttaneet. Esimerkkeinä käytämme Jyväskylän

yliopiston Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa -tutkinto-ohjelman (KUMU) ja Turun yliopiston Porin kampuksella toimivan Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelman (DMKT) toteuttamia hankkeita Pihtiputaan pika-asutusky- lissä ja Porin Reposaassa.

Yhteisölähtöinen muistitietotutkimus – lähtökohdat ja periaatteet

Muistitietotutkimus, josta englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään nimitystä oral history, on akateemisen ja ei-akateemisen maailman rajapinnalla toimiva kansainvälinen liike, jonka ytimessä on menneisyyteen kohdistuva kiinnostus suullista muistitietoa hyödyn- täen. Suomessa etenkin akateemisia muistitietotutkimuksen tekijöitä on paljon, mikä on muovannut tutkimuksesta metodologista ja teo- reettista, ja tutkimusta tehdäänkin tyypillisesti yliopistoissa. Näin ollessa suomalainen traditio poikkeaa kansainvälisestä esikuvastaan, jonka toi- mintakenttää ovat paikallisyhteisöt akateemisten kampusten ulkopuo- lella. (Fingerroos & Haanpää 2006, 43–44; Fingerroos 2021, 1; Finger- roos & Haanpää 2012, 81–82; Fingerroos & Haanpää 2022, 476–477.)

Muistitietotutkimus tarkastelee ihmisten ja yhteisöjen kokemuksia ja käsityksiä, joskus jopa toiveita ja uskomuksia. Sen päämääränä on tehdä esimerkiksi paikallisyhteisön menneisyys muistin avulla merkitykselli- seksi ja näkyväksi. Muistitietotutkimus korostaa myös muistin subjek- tiivista, muuttuvaa ja kontekstisidonnaista luonnetta. Monesti tutki- muksessa on kysymys äänen antamisesta äänettömille, jolloin tiedolla on myös yhteiskunnallista ja ideologista merkitystä. (Fingerroos 2021, 1; Fingerroos & Haanpää 2022, 469; Fingerroos & Peltonen 2006, 11–12.)

Kansainvälisen Oral history -liikkeen painopiste on aina ollut muis- titiedon tallentamisen ja tuottamisen käytänteissä (*doing oral history*), kuten siinä, millaista vaihtoehtoista tai uutta menneisyyden tulkintaa suullisen muistitiedon dokumentoinnin avulla luodaan, miten haastat- telut toteutetaan tietyissä yhteisöissä tai millaisia muistitietoja (*oral histo- ries*) suullisesta ja kirjallisesta muistitiedosta syntyy esimerkiksi arkistoi- hin, näyttelyihin, julkaisuihin, opetukseen tai mediaan (tästä tarkemmin

Abrams 2010, 2–3). Kansainvälinen muistitietotutkimus toteutuu tyypillisimmillään ruohonjuuritasolla erilaisissa projekteissa, joissa akateemisilla tutkijoilla on osallistujan, välittäjän ja asiantuntijan rooli. Kyse ei siis ole tutkittavien kohteiden osallistamisesta vaan yhteisöjen aktiivisuudesta oman menneisyytensä äärellä. (Shopes 2002, 588.) Australialaisen muistitietotutkija Linda Shopesin nimitys akateemisen ja ei-akateemisen maailman rajapinnoilla tehtävälle muistitietotutkimukselle onkin juuri yhteisölähtöinen muistitietotutkimus eli *community oral history* (Shopes 2002; 2006).

Paikallinen tieto – kokemuksellista, kulttuurista ja paikkaan sitoutunutta

Suomalaisen muistitietotutkimuksen uranuurtaja ja poliittisen historian tutkija Jorma Kalelan ajatukset omakohtaisesta menneisyyttä koskevasta tiedosta avaavat paikallisen tiedon luonnetta. Kalelan tavoin voimme ajatella paikallisen tiedon olevan *kokemusperäistä*, muistelevien ihmisten ja yhteisöjen lähimenneisyyden ja arjen käytänteiden kerryttämää. Se on sitä, mitä kotona on opetettu: tapoja ja käytäntöjä, perinnettä ja kompetenssia. Se on elettyä, koettua, aistittua ja muistettua elämää, oman ja vieraan tunnistamista, ja se usein periytyy edellisiltä sukupolvilta. Se on siis tietoa ja historiaa, ”joka tavallaan ’tarttuu’ vaatteisiin”. (Kalela 2000, 38.) Kokemusperäisenä tietona paikallinen tieto on aina kiinni tietäjässään, kertojassaan ja muistelijassaan. Siksi se on tavallaan hiljaista tietoa, henkilökohtaista luonteeltaan ja myös varsin herkkää tietoa sisältäessään parhaimmillaan kokemusten synnyttämien tunteiden kirjon. (Fingerroos & Haanpää 2022, 473; Hänninen & al. 2005, 3–5, 107; Puolamäki 2020, 22, 56.)

Folkloristi Taina Ukkonen painottaa kertojien ja muistelijoiden eli paikallisen tiedon välittäjien kykyä tehdä omakohtaisia kulttuurisia jäsennyksiä. He ovat aktiivisia toimijoita ja aktiivisia menneisyyden tulkintojen tuottajia, jotka suhteuttavat omaa kokemustaan myös muiden kokemuksiin ja esimerkiksi historian julkisiin esityksiin. (Ukkonen 2000, 14, 38; 2006, 180–181.) Tällä tavoin ymmärrettynä paikallinen tieto on myös *kulttuurista tietoa* – se on tietoa ja taitoa, jota omaksutaan

ympäristöä kuunnellen ja aktiivisesti itse tietoa vaikkapa tutkimuskirjallisuudesta etsien ja tulkiten. Se on myös tietoa, jota jaetaan yhteisön ihmisten kesken.

Ukkosen tavoin myös folkloristi Ulla-Majja Peltonen tähdentää paikallisen tiedon kulttuurista luonnetta, mutta samalla tämän tiedon *paikkasidonaisuutta*. Peltonen toteaa, miten muisteleminen ja kerronta kohdistuvat hyvin usein juuri paikkoihin, ja muistaminen sekä inhimillinen kokeminen puolestaan antavat paikoille merkityksen. Ihmisten ja yhteisöjen hallussa oleva tieto menneisyyden tapahtumista kytkeytyy siis paikkaan, ja juuri paikka yhdistää paikallisen tiedon välittäjiä, vaikka he eivät muutoin samankaltaisia arvoja ehkä keskenään jakaisikaan. (Peltonen 2003, 190. Ks. myös Staffans 2004, 67–72.)

Paikallisen tiedon merkitys kokemuksellisena, kulttuurisena ja paikkaan sidottuna tietona on yhteisölähtöisessä muistitietotutkimuksessa keskeinen, onhan lähtökohtana juuri ihmisten ja yhteisöjen tarpeiden, toimien ja toiveiden esiin nostaminen ja vakavasti ottaminen. Kiinnostus paikalliseen tietoon on myös yksi varimmista keinoista edistää tutkijoiden ja tutkittavien välistä vuorovaikutusta ja kannustaa ihmisiä ja yhteisöjä vaikkapa oman kulttuuriperintönsä tuottamiseen ja arvottamiseen tai oman elinympäristönsä kehittämiseen. Keskeistä onkin juuri yhteistyö eli tiedon tuottaminen ja tulkinta yhdessä sekä asioiden pohdinta ja neuvottelu yhdessä tai esimerkiksi tiedon käytöstä sopiminen yhdessä. (Fingerroos & Haanpää 2022, 466, 473; Markkula et al. 2020, 152–157; Pontes Ferraida & Gendrom 2011, 157.) Paikallisen tiedon luonne on tutkimuksellisesti kuitenkin haastavaa ja olennaisin kysymys liittyy siihen, miten tehdä sen kantama subjektiivinen ja omakohtainen ajatusmaailma näkyväksi (ks. esim. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7, 20) tai miten toimia ihmisten ja yhteisöjen parissa eettisesti kestäväällä tavalla. Seuraavassa esittelemmekin toteuttamiamme kenttätöprojekteja Pihtiputaalla ja Porin Reposaaressa, ja niiden myötä vuorovaikutukseen ja asiantuntijuuteen liittyviä kysymyksiä.

Kenttätöprojektit – vuorovaikutusta ja asiantuntijuutta

Pihtipudas on pieni alle 4 000 asukkaan kunta Keski-Suomessa. Sotien 1939–1945 jälkeen noin kolmannes kunnan pinta-alasta lohkottiin

muun muassa Sortavalan maalaiskunnan siirtokarjalaisten, pohjalaisten rintamamiesten sekä paikallisen agraariväestön uudelleen asuttamiseen. Kunta onkin tunnettu pika-asutusalueistaan ja sanotaan, että Pihtiputaalta löytyvät Suomen suurimmat pika-asutusalueet. Kulttuurisuunnittelun ja yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että Pihtiputaan kunnan tahtotilana on oman paikkakuntansa kehittäminen ja elinvoimaisena pitäminen. Tässä työssä hyödynnetään rikasta paikallista kulttuuriympäristöä ja -perintöä. Pihtiputaan kaavoituskatsauksessa (Kunnanhallitus 19.4.2022 § 79) todetaan, että

Lokakuussa 2020 Pihtiputaan parhaaksi -valtuustoryhmä teki aloitteen hankkeesta, joka keskittyy maalle muuttamisen esteiden poistamiseen, maaseudun elävöittämiseen ja täydennysasuttamiseen. Sen yhdeksi tavoitteeksi asetettiin Pihtiputaan pika-asutuskylien vajaa-käytöllä olevan rakennuskannan kartoittaminen ja uudelleen käyttö. Aloite poiki nyt ensivaiheessaan valtakunnallista kiinnostustakin herättäneen nelivuotisen tutkimushankkeen. Hanke sai nimekseen *Pihtiputaan kirjo (PIKI)*, joka tutkii Suomen suurinta pika-asutusalueita pyrkien ratkaisemaan kunnan itselleen asettamia tulevaisuuden haasteita ja visioita.

Kaavoituskatsauksessa mainitun PIKI:n tutkimustoiminnot keskittyvät etenkin Liitonjoen ja Kärväskylä-Kortteisen pika-asutusalueisiin, jotka ovat valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöjä ja kerroksellisia maisema-alueita. PIKI-hankkeen tavoitteena on ratkaista Pihtiputaan kunnan itselleen asettamia tulevaisuuden haasteita ja visioita. Hanke käynnistyi keväällä 2022, ja sen ensi vaiheen toteutus on mainio esimerkki myös yhteisölähtöisestä muistitietotutkimuksesta, kun toiminnan ytimessä on muistitiedon keruu paikallisyhteisössä (doing oral history) ja projektimuodossa.

Idea, aloite ja rahoitus PIKI-hankkeelle tuli siis nimenomaan aktiivisilta pihtiputaalaisilta, ja hankkeen toteuttajaksi valikoitui luontevasti oman maakunnan yliopisto ja sieltä kulttuuria, muistia ja kulttuuripolitiikkaa tutkivat KUMU-tutkinto-ohjelma ja Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelma KUOMA¹. Hanke kokoa piiriinsä Pihti-

---

1 PIKI-hanke toteutetaan Jyväskylän yliopistossa kolmella eri humanis-

putaan pika-asutuskylien asukkaat, heidän aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristöä koskevat monialaiset aineistot, tutkimusnäkökulmat ja hankkeen loppuvaiheessa käytännön kehittämistyön. PIKI-hankkeessa kyse on siis mitä suurimmassa määrin paikallisyhteisön omasta aktiivisuudesta ja kiinnostuksesta oman historiansa sekä maisemansa ja kulttuuriperintönsä säilymisestä, dokumentoinnista ja tunnetuksi tekemisestä. (Shopes 2002, 588.)

PIKI-hankkeen keskeinen menetelmä on tiedon tuottaminen vuorovaikutuksessa paikallisten toimijoiden – tilaajat ja asukkaat – kanssa. Pihtiputaalla KUMU:n opiskelijoiden vastuualueella oli pihtiputaalaisten suullisen muistitiedon kerääminen ja tallentaminen. Osahanketta veti Outi Fingerroos. Menetelminä käytettiin muistitietohaastatteluita ja etnografista valokuvaamista. Muistitietotutkimuksen metodologisiin kysymyksiin opiskelijat tutustuivat erillisen kurssin aikana, ja valokuva tuotannon perusteisiin heidät perehdytettiin Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradian media-alan opetuksessa. Pihtiputaalla otetut etnografiset kuvat olivat myös näyttötöiden aiheena. Haastateltavat hankittiin paikallisten aktiivien avustuksella, ja opiskelijat hoitivat itsenäisesti kontaktoinnit sekä suunnittelivat aineiston keruun aluearkkitehti Helena Raatikaisen ja useiden kurssin luennoilla vierailleiden asiantuntijoiden johdattamana.

KUMU teki koko kurssin ajan tiivistä yhteistyötä Helena Lonkilan luotsaaman KUOMA:n kanssa (osahanke 2). Esimerkiksi kenttätöitä Pihtiputaalla olivat yhteisiä. KUOMA:n opiskelijoiden tehtävänä oli pika-asutusalueiden kulttuuriympäristön ja maiseman haltuunotto muun muassa ympäristöä havainnoimalla, haastattelemalla, aistimalla ja kävelemällä. Tavoitteena oli nostaa yhteisön elämästä maisemasta esiin sellaista, mitä ei olisi osattu haastatteluissa kysyä. Esille nousikin voimakkaasti paikallisen tiedon luonne kokemuseräisenä tietona. (Haanpää et al. 2017, 260–261; 2018, 196–197.) Lonkilan johtaman osahank-

---

tis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan laitoksella, ja hankkeesta vastaa kolmen hengen työryhmä, jonka vetäjät toteuttavat erillisiä osahankkeita. Outi Fingerroos vetää yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen osahanketta, Helena Lonkilan vastuualueena on kulttuuriympäristön dokumentointi ja tutkimus, ja Kaisu Kumpulainen keskittyy hankkeen loppuvaiheessa osallistavaan kulttuurisuunnitteluun.

keen tutkimustehtävänä on seuraavaksi selvittää, miten paikallinen tieto, näkökulmat ja jäsenyykset ovat yhdistettävissä Pihtipudasta koskevaksi eläväksi perinnöksi – ja edelleen kestävän sekä resurssiviisaan kulttuuri-suunnittelun, elon ja ihmiskirjon voimavaraksi.

PIKI-hankkeen kolmas, kulttuurisuunnitteluun luotsaava vaihe odottaa vielä toteutustaan. Kaisu Kumpulaisen vetämässä osahankkeessa yhdistetään yhteisölähtöinen muistitieto, elävä kulttuuriperintö ja maaseutukehityksen skenaariot paikallisten toimijoiden ja yhteisöjen näkemyksiin ja visioihin alueen mahdollisista tulevaisuuksista. Osahanke toteuttaa tulevaisuustyöpajan, johon osallistuvat kaikki hanketoimijat, paikalliset asukkaat ja kyläyhdistykset sekä muut yhteisötoimijat. Työskentelyn pohjalta laaditaan alueelle kehittämissuunnitelma. Paikallisesta näkökulmasta työpajoissa etsitään vastauksia muun muassa kysymyksiin, mitä pika-asutusidean mukainen asuminen on ollut asuttamisen aikana ja mitä se on nykypäivän näkökulmasta sekä miten Pihtiputaan pika-asutusalueiden alueen asukkaat haluavat asumiseltaan tulevaisuudessa.

Porin kaupungin edustalla, ulkomeren äärellä sijaitseva Reposaari on puolestaan ollut DMKT:n etnografisten kenttätöiden ja paikallishistoriaa sekä elettyä maisemaa käsittelevien kurssien monipuolisena tarkastelun kohteena 2000-luvun alusta alkaen. Reposaareissa on tehty muun muassa runsaasti muistitietohaastatteluja, joissa on käsitelty arkista elämää, työtä ja elinkeinoja sekä muistin paikkoja ja merellisen ympäristön merkitystä. Reposaarellaiset itse ovat myös jo vuosikausia harjoittaneet oman historian tutkimusta tuottamalla erilaisia kirjallisia ja kuvallisia esityksiä saaren ihmisistä ja menneisyyden tapahtumista. Reposaari onkin osoittautunut kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi paitsi sijaintinsa ja kokonsa niin myös omaleimaisen menneisyytensä vuoksi. Maantieteellisesti kaukana kaupungin keskustasta sijaitseva, noin puolentoista neliökilometrin laajuinen saaristokaupunginosa oli aina 1970-luvulle saakka vilkas saha- ja konepajateollisuuden keskus, joka työllisti saarelaiten lisäksi runsaasti kaupunkilaisia ja ympäröivän seudun asukkaita. Kun sitten teollisuustoiminta loppui konepajan fuusioitumisen ja sahan kannattamattoman tuotannon myötä, kanavoitui paikallisten kiinnostus juuri tähän saaren menneisyyden tarkasteluun. (Haanpää & Raike 2017.)

Paikallisten harjoittama, varsin vireä oman historian tutkiminen

teki heidät myös vastaanottavaisiksi yliopiston opettajille ja opiskelijoille sekä tavoitteelle toteuttaa yhteisölähtöistä muistitietotutkimusta.² Kursseilla aiemmin kerätty muistitietoaineisto oli nyt ensinnäkin mahdollista saattaa paikallisten tietoisuuteen ja heidän käyttöönsä. Samoin uusien muistitietohaastattelujen teemojen suunnittelua ja toteuttamista oli hyvä tehdä yhteistyössä. Ja myös paikallisten omien menneisyyden esitysten rinnalle oli mahdollista ryhtyä rakentamaan sellaista yhteistä tulkintaa Reposaaresta, joka sisältäisi molempien osapuolien – sekä paikallisten että yliopiston opettajien ja opiskelijoiden – kiinnostuksen kohteet. Reposaari onkin siksi oiva esimerkki sellaisesta projektista, joka on edennyt muistitiedon keruusta paikallisyhteisön oman historian esitykseksi tulemisen vaiheeseen.

DMKT:sta Riina Haanpää ja Eeva Raike olivat mukana useissa paikallisen Rantaparlamentin³ tapaamisissa, joissa keskusteltiin niin ajankohtaisista yhteiskunnallisista kysymyksistä kuin saaren menneisyydestä ja entisaikojen elämästäkin. Näissä tilaisuuksissa myös yhdessä ideoitiin ja piirrettiin suuntaviivoja omaa historiaa esittävälle julkaisulle, joka haluttiin toteuttaa vuorovaikutuksessa paikallisten kanssa. Käydyt keskustelut saivat heidät auliisti jakamaan aiemmin harjoittamansa tutkimustoiminnan tulokset sekä arkistokokoelmista esiin kaivetut alkuperäiset dokumenttiaineistot. DMKT:n järjestämällä kenttäpäivillä opettajat ja opis-

---

2 Yhteisölähtöistä muistitietotutkimusta DMKT lähti Reposaarella suunnitelmallisesti toteuttamaan vuonna 2014. Ponnin projektille syntyi, kun reposaarelaiset olivat huolissaan siitä, että heitä vain aina haastatellaan, mutta he eivät saa mitään vastinetta takaisin. (Haanpää & Raike 2017, 8.)

3 Rantaparlamentti muodostuu noin 60 miehen ryhmästä, joka on vuodesta 2007 kokoontunut kerran viikossa ”muistelu- ja vänkäämistilaisuuteen” Reposaari-talolle. Kuitenkin jo vuosikymmeniä aikaisemmin ovat miehet kokoontuneet viikoittain ”konklaaviin” Reposaaren rannoille. Nykyiset Rantaparlamentin osallistajat ovat hieman varttuneempia reposaarelaisia, ja joukossa on entisiä merimiehiä, laivanrakentajia, ahtaajia, luotseja ja teollisuuden työntekijöitä. Rantaparlamentin taustalla ei ole yhdistystä, vaan kokoontumisen on aikaansaanut miesten tuntema vahva yhteisöllisyys ja kotiseuturakkaus. Rantaparlamentti onkin toiminnassaan sitoutunut vaalimaan Reposaaren perinteitä, ja tätä työtä se tekee muun muassa pitämällä saaren menneisyydestä kertovia esitelmiä sekä ottamalla kantaa saarta koskeviin yhteiskunnallisiin suunnitelmiin ja päätöksiin.

kelijat osallistuivat saaren arkiseen elämään ja paikallisten päivittäiseen toimintaan tehtyjen muistitietohaastattelujen lisäksi – olimme mukana kävelylenkeillä ja lounailla sekä iltapäiväkahveilla rantakioskilla.

Yhdessä vietetty aika ja käydyt keskustelut avasivat kurkistusaukon paikallisten hallussa olevaan tietoon, joka oli varsin laajaa: se oli ensi sijassa itse koettua mutta myös yhteisössä kuultua ja käsiteltyä, se oli arkistoista ja tutkimuskirjallisuudesta löydettyä, tulkittua ja omaksuttua, ja se oli sidoksissa itselle ja yhteisölle merkityksellisiin paikkoihin, joihin liittyi kokemuksia ja kertomuksia. Ennen kaikkea se oli tietoa, jota jaettiin juuri oman historian säilymisen ja säilyttämisen vuoksi. (Fingerroos & Haanpää 2022, 467.) Parhaimmillaan paikalliseen tietoon päästiin kiinni yhteisten kuljeskelujen ja kävelyjen myötä, jolloin reposaarelaiset veivät opettajia ja opiskelijoita itselleen merkityksellisten paikkojen luo ja jakoivat niihin liittyviä muistoja (Talvensuu 2021, 114). Paikkoihin kiinnittyvä tieto oli tällöin hyvinkin visuaalista, mutta se voi sisältää myös aistiärsykeitä, kuten tunto-, haju- ja äänimuistojen kaikuja menneisyydestä. Yksi reposaarelaisista kävelykumppaneistamme muistelikin elävästi entistä, ”maitten puolella” sijaitsevaa Sahan pikkutavarapuolta, jossa hän pienenä poikana huurteisina pakkasaamuina sahakoneiden jylistessä kasasi sormet kohmeessa päreitä pinoihin.

Monivuotiseksi yhteistyöksi muovautuneen projektin osallisia, paikallisia reposaarelaisia voisikin luonnehtia kansatutkijoiksi ja oman historian asiantuntijoiksi. Me yliopistolaiset ensinnäkin toimimme heidän omassa arkisessa ympäristössään, Reposaaressa ja sen kaduilla, rannoilla ja metsissä sekä kodeissa, rakennuksissa ja teollisuuslaitosten raunioilla. Keskustelimme yhdessä kiinnostavista ja tutkimuksen tarpeessa olevista aiheista Rantaparlamentin istunnoissa ja järjestämässämme vapaa-muotoisissa tapaamisissa. (Fingerroos & Haanpää 2022, 472; ks. myös Pyyry 2012, 37.) Yhdessä myös neuvottelimme, mitä asioita menneisyydestä esiin nostetaan ja koostimme sittemmin yhteistyössä tutkimuksen tulokset julkaisuiksi, joista ensimmäinen, *Kertomusten Reposaaari*, ilmestyi vuonna 2017, ja toinen, *Kertomusten Reposaaari II*, valmistunee vuoden 2023 aikana. Molemmissa julkaisuissa opiskelijoiden, opettajien ja paikallisten kirjoittamat tekstit kulkevat rinnakkain.

Kuva 1. Rantaparlamentti kesäkuussa 2019. Kuva Jorma Holm.

Yhteenveto

Yhteisölähtöiset muistitietotutkimukset eroavat toisistaan sen perusteella, miten niitä käytännössä toteutetaan, missä muistitietotutkimuksen linkkaaren vaiheessa ne ovat ja missä muodossa niissä tuotettu muistitieto on. Pihtipudas – ja erityisesti osahanke 1 – edustaa yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen ensi vaihetta, johon kansainvälisessä tutkimuksessa tyypillisesti viitataan ilmaisulla *doing oral history*. Tavoitteena on ollut suullisen muistitiedon keruu ja tallentaminen Keski-Suomen Museon kokoelmiin kansalliseksi ja paikalliseksi muistiksi ja aineetomaksi kulttuuriperinnöksi. *Haastattelujen alkuperä* voidaan museon kokoelmista jatkossakin paikantaa ruohonjuuritason yhteisöihin ja ihmisiin. Motiivina on yhteisöjen oman menneisyyden dokumentoinnin lisäksi tiedon saattaminen näkyväksi myöhemmissä museonäyttelyissä, paikallishistorioissa ja erilaisissa tieteellisissä julkaisuissa. (Tästä tarkemmin Shopes 2002, 588–590; ks. myös Fingerroos & Haanpää 2022, 470–472; Heimo 2010, 167–169, 172–178.) Opiskelijoiden ensisijaisena tehtävänä taas on harjaantua yhteisölähtöiseen projektityöhön ja kumppanuustoimintaan akateemisen maailman ulkopuolella. (Shopes 2002, 588; Shopes 2006, 261–261; Fingerroos & Haanpää 2022, 466–467; Peltonen et al. 2022, 508–511.)

Pihtiputaalla toteutettavan PIKI-hankkeen tulevaisuuden tavoitteena on tutkimuksellisesti tehdä näkyväksi prosesseja, joissa yhteisölähtöinen muistitieto, elävä kulttuuriperintö ja oman kulttuuriympäristön merkitys saatetaan paikalliseksi tietoisuudeksi ja tulevaisuuden voimavaraksi. PIKI-hankkeen seuraavassa vaiheessa toteutettavissa tulevaisuustyöpajoissa paikalliset ja hanketoimijat saatetaan keskinäiseen vuorovaikutukseen. Työskentelyn pohjalta laaditaan pika-asutusalueille kehittämissuunnitelma. Kulttuurisuunnittelun näkökulmasta hankkeessa tieteellisen ja sektoreiden välisen yhteistyön tavoitteena onkin miettiä, miten kulttuurisuunnittelun, yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen ja kulttuuriympäristöjen tutkimuksen yhdistäminen voi edesauttaa maaseudun elävän pysymistä. Tutkimus myös pyrkii tarjoamaan ratkaisuja sille, miten hankkeessa hankittu tietous voidaan jalkauttaa muihin vastaavanlaisiin hankkeisiin ja toisten kuntien saataville.

PIKI-hanke on siis esimerkki tutkimuksesta, jossa yhteisölähtöinen muistitietotutkimus käy dialogia kulttuurisuunnittelun ja soveltavan kulttuurien tutkimuksen kanssa. Yhteisölähtöiseen muistitietotutkimukseen, jonka tavoitteet nousevat Oral history -liikkeen klassisista päämääristä, sen sijaan sisältyvät vahvemmin pohdinnat siitä, kuka voi olla oman historian asiantuntija tai mihin yhteisöt tarvitsevat *omaa historiaa*. Yhteisölähtöinen näkökulma myös aktivoi rajatun yhteisön jäsenet toimimaan (Markkula et al. 2020, 157) ja tekee heistä oman historian asiantuntijoita. Tällöin kiinnostavaa on tarkastella, keiden ääni kuuluu tai onko oma historia ja paikallinen tieto vain paikallisesti merkityksellistä. Nämä kysymykset nousivat esille etenkin Porin Reposaassa toteutetussa projektissa, jossa konkreettisella tavalla työstettiin yhteistyössä reposaarelaisten kanssa paikan menneisyydestä, elämästä ja elinkeinoista kertovaa julkaisua. Reposaassa oman historian asiantuntijat olivat jo vuosikymmeniä ennen mukaan tuloamme itsenäisesti ja omatehtoisesti tuottaneet menneisyyden tulkintoja. Näitä moninaisia historian esityksiä he kuitenkin jakoivat pääasiassa omassa yhteisössään, jolloin myös niiden sisältämä ääni jäi yhteisöön. Kun yhteistyö yliopiston kanssa käynnistyi, oli sen tavoitteena juuri paikallisten hallussa olevan tiedon näkyväksi tekeminen. (Fingerroos & Haanpää 2022, 469.) Tämän toteuttamiseen akateemiset tutkijat toivat panoksensa paitsi tietokirjoittamisen taidon ja paikallisten tuottamien tekstien toimittamisen niin

myös julkaisun visuaalisen ilmeen rakentamisen ja kustantajan etsimisen myötä. Julkaisussa äänessä eivät kuitenkaan ole ensi sijassa akateemiset tutkijat, jotka perinteisesti ovat yhdistäneet paikallisen tiedon muiden lähteiden rinnalle tuottamaan menneisyyden esitystä, vaan yhteisessä projektissa myös tulkinta ja esitys tuotettiin yhdessä, ja se muodostui kiinnostavista, erilaisten äänien kohtaamisista ja niiden esillepanoista.

Erilaisten yhteisöissä toteutettavien projektien haasteena on monesti se, miten ruohonjuuritasolta nousevat subjektiiviset ja omakohtaiset ajatusmaailmat, tulkinnat ja tarpeet saatetaan lopulta näkyviksi tai yhteisössä tavalla tai toisella hyödynnettäväksi, vaikkapa juuri kehittämishankkeisiin pääomaksi. Totesimme edellä, että paikallisen tiedon merkitys kokemuksellisenä, kulttuurisena ja paikkaan sidottuna tietona on yhteisölähtöisessä muistitietotutkimuksessa kiistatonta. Omissa projekteissamme olemme vuosien saatossa ilolla havainnoineet, miten paikallisyhteisöt ottavat hankkeet ja projektit omikseen. Paikallinen media on poikkeuksetta paikalla raportoimassa yliopistojen ja yhteisöjen välisestä yhteistyöstä. Pihtiputaan työrupeama esimerkiksi alkoi kyläillasta, jossa kunnanjohtaja toivotti kädestä pitäen tervetulleeksi kaikki kurssille osallistuneet opiskelijat ja oli valmistanut mieleenpainuvan runoesityksen avauspuheenvuoroksi. Mukana oli paljon kiinnostuneita kyläläisiä, jotka silmin nähden odottivat piipahdustamme juuri ”heidän hoodeillaan”.

Reposaaren esimerkki kuvaa projektia, joka on yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen elinkaareissa oman historian esityksiksi tulemisen vaiheessa jo pitkällä. Monivuotinen ja monipuoliseksi kehittynyt yhteistyö reposaarelaisten kanssa itse asiassa poikii alati uusia projekteja ja yhteistyön muotoja. Tuoreimman julkaisun, *Kertomusten Reposaari II:n* tekemisessä olemme kokeilleet yhdessä paikallisten kanssa uudenlaisia ihmisten kokemuksia ja muistoja kartoitettavia menetelmiä. Yhdessä keskustellen ja ideoiden olemme paikantaneet uusia tarkastelun kohteita, kuten saaren pienyrittäjiä ja elinkeinon harjoittajia, joista paikallisilla on runsain mitoin muistitietoa sekä valokuvia ja dokumentteja jaettavaksi. Ensimmäisen, vuonna 2017 ilmestyneen *Kertomusten Reposaari* -julkaisun saaman positiivisen vastaanoton myötä olemme myös tavoittaneet uusia kiinnostuneita kanssatutkijoita mukaan kirjoittajiksi.

Kulttuurisuunnittelussa yhteisölähtöinen muistitietotutkimus onkin oiva keino paitsi tavoittaa uudenlaista tietoa niin myös edistää vuorovai-

kutusta paikallisyhteisön ja tutkijoiden välillä. Muistitieto kertoo ihmisten ja yhteisöjen kokemuksista, käsityksistä ja näkemyksistä, ja samalla tarpeista ja toiveista. Siksi se on sisällöltään moninaista ja hedelmällistä tietoa – tietoa, joka ihmisillä ja yhteisöillä on ollut hallussaan vuosikymmeniä ja joka välittyy edelleen hiljaisena tietona sukupolvilta toisille. Muistitiedon keruu tuo tämänkaltaisen, omakohtaisen ja esimerkiksi juuri paikoista tai yhteisöistä ja niissä toimimisesta kertovan arvokkaan tiedon esiin ja mahdollistaa sen käytön. Yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen metodologiset tavoitteet puolestaan toteuttavat paikallisyhteisöjen ja tutkijoiden välistä käytännön yhteistyötä, kun yhteisöt itse arvioivat ja tulkitsevat omia arvojaan tutkijoiden tukemina. Juuri tämänkaltaisen, yhteistyössä tuotettu tieto avaa uudenlaisia näkökulmia alueiden kehittämistyöhön, ja siksi yhteisölähtöisen muistitiedon merkitys on kulttuurisuunnittelussa tarpeen tunnistaa.

Yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen toteuttaminen vaatii kokemuksemme mukaan kuitenkin molemmilta osapuolilta, sekä tutkijoilta että paikallisen yhteisön ihmisiltä, syvää sitoutumista ja osallistumista toimintaan. Paikallisille yhteistyön ydin on ennen kaikkea siinä, että se, mitä he pitävät tärkeänä, kiinnostavana ja esimerkiksi muistamisen arvoisena omassa menneisyydessään, tuodaan myös esiin. Tutkijoille yhteinen projekti tuo kiinnostavia näkökulmia sen pohtimiseen, miten paikalliset rakentavat muistelujen tai omaehtoisen tutkimustoiminnan myötä omaa historiaansa, jonka tuntemusta ja yhteiseksi kokemista he edelleen aktiivisesti ylläpitävät. (Fingerroos & Haanpää 2022, 477; ks. myös Aho 2019, 43–44.)

Kirjallisuus

- Abrams, Lynn (2010) *Oral History Theory*. Routledge, London.
- Aho, Mikko (2019) ”Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä”. *Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006) Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 25–48.

- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 7–24.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2012) Fundamental Issues in Finnish Oral History Studies. *Oral History* 40(2), 81–92.
- Fingerroos, Outi (2021) Mitä on muistitietotutkimus? *Kleio* 2021.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2022) Yhteisölähtöiset muistitietohankkeet osana yliopisto-opetusta. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.). *Muistitietotutkimuksen kentät: Teoriat, käytännöt ja muutos*. SKS, Helsinki, 459–480.
- Haanpää, Riina & Puolamäki, Laura & Raike, Eeva (2018) Tapaus Eurajoki – ihmisen ja kulttuuriympäristön vuorovaikutussuhde tutkimuskohteena. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Tiina Suopajarvi & Johanna Ylipulli (toim.). *Soveltava kulttuurintutkimus*. SKS, Helsinki, 180–201.
- Haanpää, Riina & Puolamäki, Laura & Raike, Eeva (2017) Eurajoen muuttuvat arvot. Teoksessa Outi Fingerroos & Sanna Lillbroända-Annala & Maija Lundgren & Niina Koskihaara (toim.). *Yhteiskuntaetnologia*. SKS, Helsinki, 240–264.
- Haanpää, Riina & Raike, Eeva (2017) *Kertomusten Reposari*. Satakunta XXXIII. Satakunnan Historiallinen Seura, Harjavalta.
- Heimo, Anne (2010) *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnot osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. SKS, Helsinki.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (2014) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.). *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos ry, Helsinki.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) Johdanto. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.). *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes, Helsinki.
- Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Markkula, Inkeri & Turunen, Minna & Tuulentie, Seija & Nikula, Ari (2020) Perinteinen ja paikallinen tieto maankäytön suunnittelussa – esimerkkinä Enontekiö. *Alue ja ympäristö* 49(2), 145–161.
- Peltonen, Ulla-Maija (2003) *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija & Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne (2022) Epilogi: Muistitietotutkimuksen muuttuvat kontekstit ja paradigmat. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.). *Muistitietotutkimuksen kentät: Teoriat, käytännöt ja muutos*. SKS, Helsinki, 496–516.
- Pontes Ferreira, Maria & Gendron, Fidji (2011) Community-based participa-

- tory research with traditional and indigenous communities of the Americas: Historical context and future directions. *International Journal of Critical Pedagogy* 3(3), 153–168.
- Puolamäki, Laura (2020) *Kätkeyty maisema. Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa*. Turun yliopisto, Turku.
- Pyyry, Noora (2012) Nuorten osallisuus tutkimuksessa: Menetelmällisiä kysymyksiä ja vastausyrittäjiä. *Nuorisotutkimus* 31(1), 35–53.
- Shopes, Linda (2002) Oral History and the Study of Communities. Problems, Paradoxes, and Possibilities. *The Journal of American History* 89(2), 588–598.
- Shopes, Linda (2006) Oral History and the Study of Communities. Problems, Paradoxes, and Possibilities. Teoksessa Robert Perks & Alistair Thomson (eds.). *The Oral History Reader*. Second edition. Routledge, London, 261–270.
- Staffans, Aija (2004) *Vaikuttavat asukkaat: vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina*. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Espoo.
- Talvensuu, Taru (2021) Miesten hyvinvointi ja affektit luonnossa – humanismin jälkeinen näkökulma. *Alue ja ympäristö* 50(1), 111–123.
- Ukkonen, Taina (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. SKS, Helsinki.
- Ukkonen, Taina (2006) Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 175–198.